

ΤΟ ΑΡΜΕΝΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ ΚΑΙ Η ΚΥΠΡΟΣ

Αλέξανδρος-Μιχαήλ Χατζηλύρας
katoomba@cvtanet.com.cy

Οι σχέσεις Κύπρου-Αρμενίας χρονολογούνται τουλάχιστον από τα βυζαντινά χρόνια. Το έτος 578 μεταφέρθηκαν εδώ 3.350 Αρμένιοι από την Αρζανήνη, ιδρύοντας στρατιωτικές αποικίες για προστασία του νησιού μας. Περισσότεροι Αρμένιοι κατέφθασαν αργότερα, ενώ κατά τη Μεσοβυζαντινή περίοδο υπηρέτησαν στην Κύπρο Αρμένιοι στρατηγοί και κυβερνήτες, όπως ο Λέων, που ανέλαβε το κτίσιμο της βασιλικής του Αγίου Λαζάρου στη Λάρνακα. Όταν ο Ισαάκιος Κομνηνός νυμφεύθηκε την κόρη του πρίγκηπα Thoros II το 1185, μετέφερε μαζί του Αρμένιους πολεμιστές, πολλοί εκ των οποίων πολέμησαν ηρωικά εναντίον του Ριχάρδου του Λεοντόκαρδου στη Λεμεσό, το Μάιο του 1191.

Επί Φραγκοκρατίας έχουμε διάφορες μαζικές μετακινήσεις Αρμενίων στην Κύπρο, ενώ σε διάφορες περιστάσεις Αρμένιοι αμύνθηκαν υπέρ της Κύπρου κατά των Ναϊτών, των Γενοואτών, των Σαρακηνών, των Μαμελούκων και των Οθωμανών κατακτητών. Επίσης, οι Λουζινιανοί βασιλείς της Κύπρου είχαν αναπτύξει αλληλένδετες σχέσεις με το γειτονικό βασίλειο της Μικρής Κιλικίας μέσω μιας σειράς γάμων. Κατά τα δύσκολα χρόνια της Τουρκοκρατίας, όπως και οι υπόλοιποι Κύπριοι, οι Αρμένιοι δοκιμάστηκαν, ενώ μερικοί εξισλαμίστηκαν ή έγιναν λινοβάμβακοι. Ανάμεσα δε στους 470 απαγχονισθέντες του Ιουλίου του 1821 ήταν και ο Αρμένιος ιερέας της Λευκωσίας, der Bedros.

Ο αριθμός των Αρμενίων στην Κύπρο αυξήθηκε σημαντικά μετά την άφιξη προσφύγων που επέζησαν των τρομερών σφαγών και των μαζικών απελάσεων που διενέργησαν οι Οθωμανοί και οι Νεότουρκοι [Σφαγές του Σουλτάνου Χαμίντ (1894-1896), Σφαγή των Αδάνων (1909) και σφαγές/απελάσεις 1915-1923]. Πιο συγκεκριμένα, κατά τις πρώτες σφαγές έφθασαν εδώ 500-600 Αρμένιοι, κυρίως από τις πόλεις Diyarbakir, Aintab και Kilis, ωστόσο μόνο περίπου 100 παρέμειναν εδώ, λόγω της σχετικά κακής κατάστασης που είχε η κυπριακή οικονομία για τα ορφανά που κατέφθασαν στην Κύπρο, ιδρύθηκε ορφανοτροφείο από το Vahan Kurkjian, πιο γνωστός ως Pagouran (1897-1904), το οποίο λειτουργούσε κοντά στην εκκλησία της Παρθένου Μαρίας στη Λευκωσία.

Αν και μεγάλος αριθμός των Αρμενοκυπρίων κατάγεται από τα Άδανα, δυστυχώς δεν έχουμε στοιχεία για το πόσοι κατέφθασαν στην Κύπρο αμέσως μετά τη Σφαγή των Αδάνων· ωστόσο γνωρίζουμε ότι οι περισσότεροι είχαν μετακινηθεί σε άλλες πόλεις στην Κιλικία και ήρθαν στην Κύπρο με την κυρίως γενοκτονία. Οι δύο αυτές σφαγές συνδέθηκαν με την Κύπρο με ένα μακάβριο τρόπο: τόσο μετά τις Σφαγές του Abdul Hamid, όσο και μετά τη Σφαγή των Αδάνων, γνωρίζουμε ότι ξεβράστηκαν διαμελισμένα και κακοποιημένα σώματα Αρμενίων στην ακτή της επαρχίας Κερύνειας, ακριβώς λόγω της εγγύτητάς της με την Κιλικία. Πιο συγκεκριμένα, από επιστολή του Διοικητή της Κερύνειας, την οποία πρόσφατα αγόρασε και έφερε στην επιφάνεια ο Mihran Boyadjian, γνωρίζουμε για τέτοια περιστατικά στη Λάπηθο, τον Άγιο Επικτήτο και τον Άγιο Αμβροσία, ενώ εικάζεται ότι ίσως άλλοι να ξεβράστηκαν και στις ακτές της Καρπασίας.

Ωστόσο, το μεγάλο κύμα Αρμεναίων έφθασε στην Κύπρο μεταξύ 1915-1922. Εργατικοί, καλλιεργημένοι και φιλοπρόδοι, δεν άργησαν να ορθοποδήσουν στη φιλόξενη Κύπρο μας, που απλόχερα άνοιξε τις αγκάλες της σε σχεδόν 9.000 πρόσφυγες που έφθασαν από την

Κωνσταντινούπολη, τη Σμύρνη και την Κιλικία (κυρίως από τις πόλεις Άδανα, Σελεύκεια, Σις, Marash, Ταρσός, Καισαρεία, Hadjen και Άντεπ). Οι κατατρεγμένοι Αρμένιοι πρόσφυγες κατέφθασαν στην Κύπρο από όλα τα λιμάνια της, κυρίως αυτό της Λάρνακας και, σε μικρότερο βαθμό, τα λιμάνια της Κερύνειας και της Αμμοχώστου, αν και μερικοί έφθασαν από τα λιμάνια της μακρινής Πάφου και της Λεμεσού. Αυτοί που έφθασαν στη Λάρνακα τοποθετήθηκαν σε καραντίνα για σαράντα (40) ημέρες στη Δεκέλεια, πριν τους επιτραπεί η ελεύθερη είσοδος στο νησί.

Γιατί όμως στην Κύπρο; Για άλλους ήταν καθαρή τύχη, αφού με τα λεφτά που είχαν μέχρι εδώ μπορούσε να τους μεταφέρει το πλοίο· άλλοι επέλεξαν να έρθουν εδώ λόγω της εγγύτητας της Κύπρου με την Κιλικία, με την ελπίδα να επιστρέψουν πίσω μόλις το ζήτημα θα ξεκαθαριζόταν, ενώ άλλοι διάλεξαν την Κύπρο λόγω της ασφάλειας και της τάξης που επικρατούσε εξαιτίας της βρετανικής διοίκησης. Οι πλείστοι παρέμειναν τελικά μόνο για μικρό χρονικό διάστημα, και τελικά έκαμαν διευθετήσεις για να ζήσουν αλλού. Ωστόσο, περίπου 1.300 παρέμειναν εδώ, όπου καθιερώθηκαν ως άνθρωποι των γραμμάτων, των τεχνών και των επιστημών, δεινοί έμποροι, ικανοί επαγγελματίες, εξαιρετικοί τεχνίτες, ευσυνειδητοί δημόσιοι υπάλληλοι, πειθαρχημένοι αστυνομικοί κτλ.

Αν και μερικοί εγκαταστάθηκαν στη Λάρνακα, τον Αμιάντο, τη Λεμεσό και την Αμμόχωστο, οι περισσότεροι κατευθύνθηκαν στη Λευκωσία, το διοικητικό κέντρο του νησιού, όπου ήδη ζούσε μια μικρή αλλά εύπορη αρμενική κοινότητα. Μαζί με άλλους Κύπριους πολέμησαν στους δύο Παγκοσμίους Πολέμους, υπέφεραν τα πάνδεινα εργαζόμενοι ως μεταλλωρύχοι στον Αμιάντο, τη Σκουριώτισσα και το Μαυροβούνι, αλλά και συνδικαλιζόνταν, δραματιζόντας πρωταγωνιστικό ρόλο σε διάφορες απεργίες. Επίσης μαζί με τους Ε/Κ, 231 αρμενοκυπριακές οικογένειες εκδιώχθηκαν από τα τμήματα της Λευκωσίας που κατέλαβαν οι Τ/Κ εξτρεμιστές την περίοδο 1963-1964, ανάμεσα δε στους χιλιάδες πρόσφυγες που δημιούργησε η βάρβαρη τουρκική εισβολή του 1974 υπήρχαν και Αρμενοκύπριοι από την Αμμόχωστο, τη Λευκωσία, την Κερύνεια και αλλού.

Η Κύπρος υπήρξε η πρώτη χώρα στον κόσμο που

έθεσε ζήτημα αναγνώρισης της Αρμενικής Γενοκτονίας στα Ηνωμένα Έθνη το 1965, μέσω του τότε Υπουργού Εξωτερικών Σπύρου Κυπριανού. Ωστόσο, η αναγνώριση της Γενοκτονίας από την Κύπρο θα έπρεπε να περιμένει, λόγω της ιδιόρρυθμης κατάστασης που είχε δημιουργήσει η Τ/Κ ανταρσία. Η άνομη τουρκική εισβολή του 1974 στο 34,85% του νησιού μας 'ξεκαθάρισε' την κατάσταση: στις 24 Απριλίου 1975, μετά από ενέργειες του Αρμενίου Εκπροσώπου, Dr. Antranik L. Ashdjian, η Βουλή των Αντιπροσώπων αναγνώρισε την Αρμενική Γενοκτονία εγκρίνοντας ομόφωνα το Ψήφισμα 36· έτσι, **η Κύπρος έγινε η δεύτερη χώρα στον κόσμο** (μετά από την Ουρουγουάη) **που αναγνώρισε τη Γενοκτονία των Αρμενίων**. Μετά από ενέργειες του Αρμενίου Εκπροσώπου, Aram Kalaydjian, εγκρίθηκαν - επίσης ομόφωνα - τα Ψηφίσματα 74 (29/04/1982) και 103 (19/04/1990), το δεύτερο καθιερώνοντας την 24^η Απριλίου ως Εθνική Ημέρα Μνήμης της Γενοκτονίας στην Κύπρο.

Το 1990 ανεγέρθηκε από την Αρμενική Μητρόπολη Κύπρου το Μνημείο της Αρμενικής Γενοκτονίας «στη μνήμη των 1.500.000 Αρμενίων σφαγιασθέντων από τους Τούρκους» στην αυλή της νέας αρμενικής εκκλησίας στη Λευκωσία. Αντίστοιχο μνημείο, το δεύτερο αρχαιότερο στο είδος του παγκοσμίως, είχε ανεγείρει ο Αρχιεπίσκοπος Bedros Saradjian το 1932 στην αυλή της παλαιάς αρμενικής εκκλησίας της Λευκωσίας, που κατά ειρωνεία της τύχης έγινε θύμα των Τούρκων το 1963. Το 1996 ενταφιάστηκαν στο μνημείο στη Λευκωσία λείψανα μαρτύρων από την έρημο του Der Zor, ενώ το 2000 δύο οστεοφυλάκια κτίστηκαν για να χωρέσουν περισσότερα λείψανα. Το 2001 ο Αρχιεπίσκοπος Varoujan εγκαινίασε οβελίσκο μπροστά από το οίκημα της ΑΥΜΑ στη Λευκωσία, με περισσότερα λείψανα μαρτύρων, ενώ ο Καθολικός του Μεγάλου Οίκου της Κιλικίας, Αράμ Α', έκαμε τα αποκαλυπτήρια ενός khachkar (σταυρόπετρας) στον περίβολο της νέας αρμενικής εκκλησίας, ως «σύμβολο φιλίας των Αρμενίων και των Ελλήνων της Κύπρου». Το 2008 ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, κος Δημήτρης Χριστόφιας, εγκαινίασε το μνημείο της Αρμενικής Γενοκτονίας στη μαρίνα της Λάρνακας, μια «έκφραση ευγνωμοσύνης στο λαό της Κύπρου για τη συμπαράσταση και βοήθειά του προς τους Αρμένιους πρόσφυγες», το οποίο δημιουργήθηκε με τη στενή συνεργασία των κυβερνήσεων Κύπρου και Αρμενίας.